

PRIEDAS

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2006 LAPKRIČIO 25 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 227 (40)

Mūsų tėvų tėvai lietuviškai gyveno

Apie Tilžės akto paminėjimo tradiciją Lietuvoje

VYTAUTAS KALTENIS

Tilžės akto (1918.11.30) signataro Jurgio Arnašiaus vaikaitis, Klaipėdos universiteto profesorius, humanitarinių mokslų habilituotas daktaras Helmutas Arnašius neseniai žurnale *Mokslas ir gyvenimas* išspausdino straipsnį apie Lietuvos vokiečius. Jis pats yra mažlietuvis, tad visas problemas tarsi atitraukia nuo Lietuvos valstybinės tradicijos, nors jam senieji klapėdiškiai — lietuvininkai ir Klaipėdos krašto vokiečiai — kiemo kaimynai, tokie kaip zemaiciai, aukštaiciai, suvalkiečiai ar dzūkai. Ir moraline, ir kultūrine prasme.

Jo senelis mirė Klaipėdoje tarp lietuviškų knygų, bet tėvas Valteris Arnašius, Karaliaučiuje su Lietuvos Respublikos valstybine stipendija baigęs teisės mokslus, naciams atėjus buvo diskvalifikuotas ir ištremtas į Vokietijos gilumą. Liko gyvas tik todėl, kad jį užstojo uošvis — įtakingas klapėdiškis ūkininkas, vėliau atbuvęs Sibiro katorgas.

Būsimasis profesorius Helmutas Arnašius po karo blaškėsi tarp rusų ir vokiečių, studijavo Vokietijoje ir Anglijoje. Grįžęs į Lietuvą padėjo kurti Klaipėdos universitetą, aktyviai dalyvauja lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ veikloje, nes prie bendrijos ištakų yra Jono Aušros, Adomo Brako, Martyno Toleikio ir kitų anksčiau žinomų klapėdiškių lietuvininkų, jo senelio bendražygių, palikuonys. Tačiau Helmutas Arnašius retesnis svečias Klaipėdos universiteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros drauge su Baltistikos centru ir lietuvininkų bendrija rengiamose mokslinėse konferencijose skiriamos

Tilžės aktui paminėti ir jų pagrindinė tema: „Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra“. Ir tos konferencijos vyksta čia pat, Klaipėdoje, o ne „ten kažkur Lietuvoje“, kaip dar neretai pasako viens kitas klapėdiškis.

Tuo pavyzdžiu noriu pabrėžti, kad tautos vienijimasis tebevyksta. Jei XX amžiaus pradžioje nebūtų kilęs lietuvių tautinis sąjūdis abipus Nemuno, šiandien būtume kitokie, gal net svetimi.

Turėtume pasidžiaugti, kad valstybės kalendoriuje Tilžės akto pasirašymo diena — lapkričio 30-oji — minėtina, kad ir ne tokia šventė, kaip Vasario 16-oji. Minima Lietuvoje ir išeivijoje tik, atrodo, svarbesnė, labiau iškeliama, bent ligi šiol, išeivijoje. Kur kaip švęsti priklauso nuo asmenybių, pavienių entuziastų. Pamažu tradicija įsigali ir tėvynėje ir, matyt, ji bus perduodama iš kartos į kartą, nes, metams bėgant, Tilžės akto signatarų žygdarbis vis geriau suprantamas.

Didelį paminklą tėvų idealams stato Mažosios Lietuvos lietuvių draugija Čikagoje, nuolat remdama Karaliaučiaus lietuvių. Draugijos pirm. Vilius Trumpjonas metai iš metų važinėja į Kara-

Mažosios Lietuvos Tautinės Tarybos aktas, pasirašytas Tilžėje 1918 m. lapkričio 30 dieną (MLE II tomas, p. 785)

nebūtų nuveikusios, beje, būtų ir mažiau dejuosios pastangų.

Tai labai didžiulis nedidelės grupelės rėmėjų, bet labiausiai vieno atsidavusio šiam reikalui žmogaus — Viliaus Trumpjono — nuopelnas. Reikėjo nepaprasto ryžto, nuovokumo ir energijos. Šiomet Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos Čikagoje ir Pasaulio Mažosios Lietuvos fondo pirmininkas Vilius Trumpjonas paminės ir savo 70-ąjį jubiliejų. Palinkėkime jam sveikatos, asmeninės laimės ir kad jo draugų būrelis tik

Nukelta į 2 psl.

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

- Apie Tilžės akto paminėjimo tradiciją Lietuvoje • Kaip įsijungti į Europos ir pasaulio ekonomiką • Humanistas Vytautas Kubilius ir jo epocha • Germanų ir aisčių (baltų) gentys romėnų istoriko Tacito veikale *Germania* • „Dr. V. Černiaus knygos sutiktuvės

Prūsų Lietuvos Tautinės Komisijos (Liudvikas Dievikas, Martynas Jankus, Erdmonas Simonaitis, Jurgis Strangalis, Jonas Vanagaitis ir kiti) 1918 metų lapkričio 16 dienos atsišaukimas, spėjama, išspausdintas Tilžėje Enzio Jagomasto spaustuvėje „Lituania“. Tai pirmasis dokumentas, paskelbęs Mažosios ir Didžiosios Lietuvos susijungimą. Iki Tilžės akto paskelbimo buvo likusios dvi savaitės.

Uaburkit! Šlanųkit! Udnabokit!
Daktar J. Arnašius, Klaipėdos universiteto profesorius, humanitarinių mokslų habilituotas daktaras Helmutas Arnašius neseniai žurnale „Mokslas ir gyvenimas“ išspausdino straipsnį apie Lietuvos vokiečius. Jis pats yra mažlietuvis, tad visas problemas tarsi atitraukia nuo Lietuvos valstybinės tradicijos, nors jam senieji klapėdiškiai — lietuvininkai ir Klaipėdos krašto vokiečiai — kiemo kaimynai, tokie kaip zemaiciai, aukštaiciai, suvalkiečiai ar dzūkai. Ir moraline, ir kultūrine prasme.

Jo senelis mirė Klaipėdoje tarp lietuviškų knygų, bet tėvas Valteris Arnašius, Karaliaučiuje su Lietuvos Respublikos valstybine stipendija baigęs teisės mokslus, naciams atėjus buvo diskvalifikuotas ir ištremtas į Vokietijos gilumą. Liko gyvas tik todėl, kad jį užstojo uošvis — įtakingas klapėdiškis ūkininkas, vėliau atbuvęs Sibiro katorgas.

Būsimasis profesorius Helmutas Arnašius po karo blaškėsi tarp rusų ir vokiečių, studijavo Vokietijoje ir Anglijoje. Grįžęs į Lietuvą padėjo kurti Klaipėdos universitetą, aktyviai dalyvauja lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ veikloje, nes prie bendrijos ištakų yra Jono Aušros, Adomo Brako, Martyno Toleikio ir kitų anksčiau žinomų klapėdiškių lietuvininkų, jo senelio bendražygių, palikuonys. Tačiau Helmutas Arnašius retesnis svečias Klaipėdos universiteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros drauge su Baltistikos centru ir lietuvininkų bendrija rengiamose mokslinėse konferencijose skiriamos

Tilžės aktui paminėti ir jų pagrindinė tema: „Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra“. Ir tos konferencijos vyksta čia pat, Klaipėdoje, o ne „ten kažkur Lietuvoje“, kaip dar neretai pasako viens kitas klapėdiškis.

Tuo pavyzdžiu noriu pabrėžti, kad tautos vienijimasis tebevyksta. Jei XX amžiaus pradžioje nebūtų kilęs lietuvių tautinis sąjūdis abipus Nemuno, šiandien būtume kitokie, gal net svetimi.

Turėtume pasidžiaugti, kad valstybės kalendoriuje Tilžės akto pasirašymo diena — lapkričio 30-oji — minėtina, kad ir ne tokia šventė, kaip Vasario 16-oji. Minima Lietuvoje ir išeivijoje tik, atrodo, svarbesnė, labiau iškeliama, bent ligi šiol, išeivijoje. Kur kaip švęsti priklauso nuo asmenybių, pavienių entuziastų. Pamažu tradicija įsigali ir tėvynėje ir, matyt, ji bus perduodama iš kartos į kartą, nes, metams bėgant, Tilžės akto signatarų žygdarbis vis geriau suprantamas.

Didelį paminklą tėvų idealams stato Mažosios Lietuvos lietuvių draugija Čikagoje, nuolat remdama Karaliaučiaus lietuvių. Draugijos pirm. Vilius Trumpjonas metai iš metų važinėja į Kara-

liaucių ne todėl, kad jam „arčiau“ nei klapėdiškiams, vilniškiams, kauniškiams ar marijampoliškiams, kurie taip pat lankosi, bet kad jis anksčiau už kitus suprato lietuvių reikšmę mūsų etninės žemės. Per keletą metų išiešiusi

jos lietuvių finansiskai ir moraliai remiami Karaliaučiuje, Įsrutyje, Tilžėje ir kitur atsigavo užguiti žmonės, susikūrė lietuviški židiniai. Be Čikagos mažlietuvių žygių (projektų) tokių darbų LR valstybinės įstaigos ir organizacijos

Po Tilžės akto 75-mečio minėjimo Lietuvos kraštotyros draugijoje Vilniuje 1993.11.30. Dalyvavo Lietuvos Sąjūdžio pirmininkas dr. Romas Batūra, Mažosios Lietuvos Rezistencinio Sąjūdžio narys dr. Jonas Stiklorius, kunigas iš Čikagos dr. Alfredas Vėlius, Lietuvos Respublikos vicekonsulas Karaliaučiuje, Lietuvos istorijos instituto direktorius dr. Antanas Tyla, istorikas dr. Algirdas Matulevičius, knygotyrininkas dr. Domas Kaunas, kalbininkas dr. Vytautas Vitkauskas, Vydūno draugijos pirmininkas dr. Vaclovas Bagdonavičius, Kraštotyros draugijos pirmininkė Irena Sėliukaitė, kraštotyrininkai Vytautas Gocentas, Vytautas Kaltenis, Kęstutis Labauskas, Kristijonas Kraštinaitis, Irena Tumavičiūtė ir kiti.

(Alfredo Girdžio nuotrauka)

Tilžės akto paminėjimas

Atkelta iš 1 psl.

didėtų! Ir dabar iki mūsų ataidi iš Donelaičio, Rėzos ir Vydūno žemės žmogiškumo daigai, labai reikalingi visai iškankintai tautai atsigauti.

Paminėjau Mažosios Lietuvos fondą. Iš viso pasaulio mažlietuvių ir jų bičiulių aukų Mažosios Lietuvos fondas Lietuvoje išleido ar parė-

mė keliasdešimt knygų, drauge su Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutu Vilniuje leidžia keturtomę *Mažosios Lietuvos enciklopediją*. Iki šv. Kalėdų turėtų pasirodyti šio leidimo trečiasis tomas, be kita ko, aprašantis prūsus ir Prūsijos lietuvius, kitaip lietuvininkus arba mažlietuvius, iki 1944 metų.

1998 metais, minint Tilžės akto 80-mečį,

Lietuvos Respublikos Seimo rūmuose Vilniuje buvo surengta spaudinių, nuotraukų ir kitų Lietuvos muziejuose ir archyvuose bei asmeniniuose rinkiniuose sukauptų dokumentų paroda. Retų nuotraukų iš savo šeimos albumų ir knygų atsiuntę išeivija. Ekspozicija plačiai pasakojo apie Prūsų Lietuvių tautinės tarybos veiklą ir Tilžės aktą pasirašiusius žmones, kitus kultūros ir visuomenės veikėjus, nemažai vietos buvo skirta 1923 metų Klaipėdos krašto sukilimui.

Pacituosiu vieną bene svarbiausių parodoje eksponuotų dokumentų. Tai du pageltę lapeliai Prūsų Lietuvos tautinės komisijos 1918 metų lapkričio 16 dienos pašaukimas „Lietuvininkai! Pabuskite! Klausykite! Padabokite!“ Išspausdinti šimtą tūkstantiniu tiražu jie paplito ir paskelbė visam pasauliui, kad Mažoji Lietuva gyva, kad kraštas išsaugojo lietuviškumą ir reiškia savo politinę valią. Pašaukime lietuvininkams rašoma: „Ten kur Labgava, Vėluva, Įsrutis, Darkiemis, Goldapė, tai vis yra lietuviški kraštai, kur mūsų tėvų tėvai savo gražiąją kalbą vartojo ir lietuviškai gyveno. Dabar parėjo adyna, svietai apsaityti, kad mes su Didžiąja Lietuva esame vienos Motinėlių vaikai, kad ką mūsų priešininkai per šimtmečius

išardė, dabar laikas vėl suvienyti“. Netrukus po šio pareiškimo, 1918 metų lapkričio 30 dieną, buvo pasirašytas Tilžės aktas, deklaruojantis Mažosios Lietuvos prisiglaudimą prie Didžiosios.

Parodą atidarydamas, tuometis Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis kalbėjo: „Pasaulio didieji šiaip taip pripažino Nemuno dešiniojo kranto atskirumą nuo 700 metų valdžiusios ir kolonizavusios Vokietijos. Tą tautos ir žemės dalį po kelerių metų ištis priglaudė nedidelė Didžioji Lietuva, nors ne visada meilingai, bet ir baisūs karai, ir kiti niokojimai vis tiek paliko Klaipėdą jau Lietuvai, ir čia konkrečiai, ne vien moralinė Tilžės akto reikšmė“.

Šios parodos pagrindu Vilniaus universiteto profesorius Domas Kaunas parengė knygą *Mažosios Lietuvos veidai ir vaizdai*, kurią 2000 metais išleido Seimo leidykla. „Tilžės aktas dabar — testamentinis dalykas, — parodos lankytojams sakė prof. Domas Kaunas. — Mažosios Lietuvos kaip ir nėra. Jos idėjos, jos paveldas išlieka lietuvių tautoje. Tai mus įpareigoja dirbti“.

Mažosios Lietuvos reikalų tarybos vicepirmininkas istorikas dr. Algirdas Matulevičius neseniai į mano klausimą, kaip derėtų minėti Tilžės deklaracijos dieną, atsakė: „Lapkričio 30-osios aktas Mažajai Lietuvai (dabartinė Kaliningrado sritis, buvęs Klaipėdos kraštas, ir nuo 1946 metų Lenkijai priklausančios Galdapės apylinkės) tolygus 1918 metų Vasario 16-osios aktui. Ši diena buvo minima ikikarinėje Lietuvoje“.

Prisijungimo aktą Tilžeje pasirašė Mažosios Lietuvos Tautinės tarybos, kitaip dar vadinamos Prūsų Lietuvos Tautinės tarybos, 24 nariai: Jonas Vanagaitis, Viktoras Gailius, Martynas Jankus, Mikelis Deivikas, Jonas Smalakys, Kristupas Paura, Mikas Banaitis, Mikelis Lymantas, Fr. Zubaitis, Kristupas Kiupeelis, D. Kalniškys, Jurgis Arnašius, Jurgis Lėbartas, Enzys Jagomastas, Jonas Užpurvis, Jurgis Gronavas, Liudvikas Deivikas, M. Reidys, Mikelis Mačiulis, E. Bendikas, V. Didžys, Jakobas Juška, Mikelis Kleckus ir Jurgis Margis. Į Tarybą dar įėjo kun. dr. Vilius Gaigalaitis, Vydūnas, Erdmonas Simonaitis, Adomas Brakas, Kristupas Lekšas, kiti (iš viso 53 asmenys).

„Lietuvos Tarybai vasario 16 d. pareiškus, kad atkuriamą nepriklausomą Lietuvos valstybę, mažlietuviams atsivėrė perspektyvos susijungti, — sako dr. Algirdas Matulevičius. — Prūsijos hercogystės (1525-1701) ir Prūsijos karalystės (1701-1918), kuri nuo 1871 metų priklausė Vokietijos imperijai, laikais lietuvininkai daugiausia rūpinosi gimtosios kalbos išsaugojimu. Iki 1871 metų jie turėjo gana palankias sąlygas plėtoti savo tautinę kultūrą ir ugdyti gimtąją kalbą. Lietuvių kalbą pašalinus iš viešojo gyvenimo, peticijas Prūsijos karaliui, jo ministrams, vėliau vietos valdžiai Gumbinėje ir Karaliaučiuje pasirašydavo net 15,000-30,000 žmonių“.

Prūsijos ir Lietuvos gyventojų bendravimas turi gilią šaknį. Mindaugas, Traidenis rėmė prūsų sukilimus, siekė suvienyti į vieną valstybę visus baltus. Beje, 1243 metų popiežiaus Inocento IV dokumente paminėta Lietuva — kryžiuočių užkariautas į šiaurę nuo Prieglaus kraštas. Ryšiai tarp lietuvių buvo išlikę, jei tame krašte carinės Rusijos priespaudos metais kryžiovai mūsų knygnešių keliai. Nepaisant religinių ir kai kurių (ekonominių) skirtumų, abi tautos dalys visą laiką jautė etninę ir teritorinę bendrumą.

Savo teises į gimtinę anapus Nemuno po Antrojo pasaulinio karo reiškė išeivijoje susikūręs Mažosios Lietuvos Rezistencinis sąjūdis, Tilžės akto priesakus pakartojęs 1946 metų Fuldos (Vokietija) ir vėlesniuose forumuose.

Lapkričio 30-oji — Mažosios Lietuvos prisijungimo prie Lietuvos akto diena, patvirtinta LR Prezidento dekretu. Kartu rekomenduota vartoti kelio ženkluose lietuvišką Mažosios Lietuvos vietovardžius — Karaliaučius, Tilžė, Ragainė ir kitus. Klaipėdoje, be kasmetinių

Nukelta į 5 psl.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Informacijos centro Lituanikos skyriaus vedėja Silvija Vėlavičienė, prof. habil. dr. Domas Kaunas ir dr. Algirdas Matulevičius šalia *Amžinosios Rambyno kalno knygos* Tilžės akto 80-mečio parodoje LR Seime, 1998.

Vilnius, 2006.

Nuotrauka Jono Kuprio

Kaip įsijungti į Europos ir pasaulio ekonomiką (teorija ir praktika)

VALDAS SAMONIS

Lietuvai atgavus laisvę ir sukūrus rinkos ekonomikos pagrindus bei palyginti gan tampriai įsijungus į pasaulio ekonomiką (matuojant: eksportas+importas/BVP), vargu ar berasime nedideliame krašte opesnę ir kritiškesnę svarbos temą nei pasaulinė konkurencija. Ypač, kad Lietuva sugrįžo į pasaulio tautų/valstybių sambūrį iš totalitarinės, antikonkurencinės, monopolinės vergijos tuo metu, kada vis smarkiau pasaulio ekonomikoje pradėjo reikštis kitos, jai tiesioginę konkurenciją sudarančios, „kylančios rinkos“, kaip Indija ar Kinija. Be to, pati konkurencijos sąvoka ir jos praktiškas įgyvendinimas smarkiai keičiasi. Naujomis globalios žinių ekonomikos sąlygomis Lietuva jau nebegali ir turbūt nebenori konkuruoti pigia darbo jėga. Naujomis globalios žinių ekonomikos sąlygomis vis labiau aiškėja, kad reikia atmesti seną galvojimą, jog konkurencija yra nulinės sumos lošimas. Priešingai, konkurencija tampa aiškiai pozityvios sumos lošimu, pvz., pavirsdama modernišką „co-opetition“, tai yra „cooperation+competition“ angliškai, arba sulietuvintai „kokonkurencija“, tai yra kooperacija (bendradarbiavimas) + konkurencija. Tenka šiuos procesus patirti, laiks nuo laiko dirbant platesniuose Harvard prof. M. Porter tinkluose, kurie kaupia medžiagas ir analizuoja besikeičiančią globalios konkurencijos esmę, ypač mikro plotmėje (microeconomics of competition, clusters, etc).

Lietuvoje dėl sovietinio palikimo teorija dažnai dar labai atsieta nuo praktikos, arba tas labai reikalingas sangražinis teorijos ir praktikos ryšys dar tik labai glėžnas. Nors Lietuvoje bandymų jau yra, tačiau reikėtų leisti į konkretesnius darbus ir paruošti Lietuvai (jos regionams) taikytinus konkurencijos modelius, ypač globalios žinių ekonomikos sąlygomis. Teoriškai, tie modeliai turbūt kažkur įsiterptų tarp D. Ricard lyginamosios persvaros tradicinio modelio ir M. Porter „deimanto“ tipo konkurencijos moderniškai atremtos į inovacijas, kūrybiškumą bendrai. Praktiškai tie modeliai turbūt kažkur įsiterptų tarp konkurencingų Europos Sąjungos šalių (bei mažesnių regionų jose) modelių kaip Airija, Didžioji Britanija arba

„socialdemokratiškesnės“ — Suomija, Danija. Tačiau, ir pernelyg nesusivaržant Lietuvos naryse ES bei kiek biurokratiniais ES konkurencijos modeliais, reikėtų visgi iš akių neišleisti ir tikrai kūrybiškų, novatoriškų Šiaurės Amerikos modelių, kurie gal kiek moderniau realizuoja globalios žinių ekonomikos reikalavimus. Ypač, kad gan biurokratinė Europos Sąjungos Lisabonos strategija žinių ekonomikai beveik jau virto pajuokos objektu, o bendras vidutiniškas Europos atsilikimas nuo JAV inovacijose yra milžiniškas; net iki 80-100 metų (sic!) pagal „The International Chamber of Commerce, Paris“.

Lietuvoje dažnai padejuojama dėl „geros ekonominės/valstybinės strategijos“ stokos. Praktiškai visgi kažkokia strategija veikia, bet ar ta strategija nėra pernelyg įtakojama biurokratinių ir pernelyg detališkų ES reikalavimų? Lietuvai integruotis į ES reikia, bet ar nereikia kūrybiškesnės integracijos į globalią (žinių) ekonomiką? Ar tie ES reikalavimai nėra posovietinių politinių jėgų Lietuvoje paprasčiausiai išnaudojami kaip priedanga „savosios biurokratijos – nomenklatūros“ augimui ir penėjimui visos visuomenės sąskaita? 2000-2005 m. valstybės valdymo institucijų išlaidos išaugo 4,4 karto! O kokie rezultatai? Per metus iki 2006 rugpjūčio pabaigos Lietuvos užsienio prekybos deficitas išaugo bemaž 70 proc.! Galima teigti, kad prekybos deficitas nėra labai geras konkurencingumo matas, bet visgi šį tą sako. Ypač, kad mažėja ir Vakarų tiesioginės investicijos Lietuvon, o tik jos gali sudaryti modernišką ir tvirtą pagrindą (žinomą, kaip „total factor productivity“) patvariam ir greitam ekonominiam augimui, ne statybos ar kitas vidaus vartojimas.

Lietuvos ekonominiai rodikliai 2000–2005 m.

Rodikliai 2005 palyginus su 2000. BVP vienam gyventojui – 160; Nacionalinio biudžeto pajamos – 180; Realus darbo užmokestis – 128; Vidutinė senatvės pensija – 134; Valstybės valdymo institucijų išlaidos 4,4 karto! Lietuvos Statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenys; V. Samonio interpretacija.

Net jeigu aš ir klystu dėl „nomenklatūros“ (M. Voslenskio terminas), o valdžia pasamdė pačius geriausius biurokratus, ES integracijos ir konkurencingumo reikalavimų įdiegėjus, tai visgi

konkurencinga ekonomika nėra tik koks nors, kad ir „optimalios“, strategijos rezultatas, bet veikiau (pilietinės) visuomenės ekonominė gyven-sena, atsiremianti į gyvybingą, kūrybišką konkurencijos modelį. Tą gyvenimą galima įtakoti gera/bloga ekonomine/valstybine politika, strategija. Geras pavyzdys čia yra moderniai (tai yra kūrybiškai, inovacijomis) konkurencingas JAV ekonomikos modelis, pvz., palyginus su Europos klaidžiojančiais modeliais ar tiesiog klystkeliais, jeigu leisite nevynioti į vatą to, kas eilėje dimensijų (ir konkurencijoje) vyksta Italijoje, Vokietijoje ar Prancūzijoje. JAV visų pirma investuoja į mokslą ir jo taikymą praktikoje (inovacijas), sangražinį mokslo ir verslo ryšį. JAV yra 17 iš 20 geriausių pasaulio universitetų, net per 80 proc. visų Nobelio laureatų! Šiuo metu tą JAV modelį (veikiau ekonomiką apskritai) blogai įtakoja prez. George W. Bush vyriausybės fiskalinė/ekonominė politika, betgi JAV ekonomika (skirtingai nei Lietuvos vis dar sovietiniu paveldu apsunkinta ekonomika) gerai atsilaukys prieš bet kokius bandymus ją „sugadinti“, nes ji vis novatoriškai atsinaujina savo modelio rėmuose (Lietuva dar tokio savo modelio neturi). Užsienio investuotojai tą supranta ir toliau intensyviai investuoja Amerikoje, o Vakarų tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje vis mažėja!

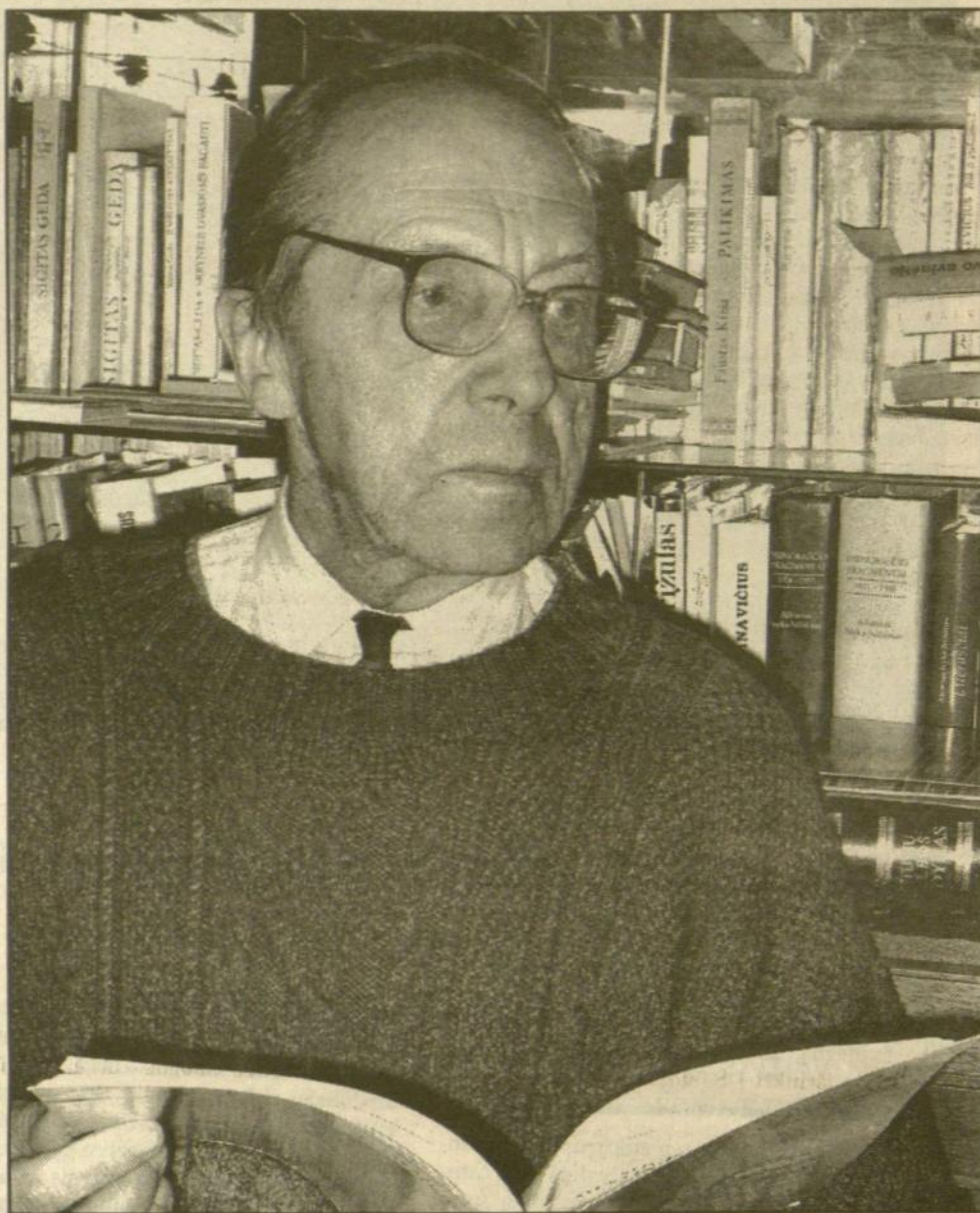
Šlovė tokio amerikietiško novatoriško modelio kūrėjams, kurių dar ir šiandien yra „Ivy League“ universitetuose JAV (teko su kai kuriais jų dirbti), tačiau tokia pat didelė, o gal didesnė, šlovė Amerikos žmonėms, kurie nesirenka „vakarykštės dienos“ trumpalaikio psichologinio patogumo vardan, o nuolatos ir kūrybiškai spaudžia į priekį. Kanada kai kuriais atžvilgiais dar patobulino tą JAV modelį.

Lietuvai skubiai reikia mokytis iš tokių modelių, juos taikyti istoriniame – geografiniame – kultūriniame Lietuvos (ir jos regionų ar mažesnių dalių) kontekste; kad dabartinis ir ateities jaunimas matytų savo vietą krašte prie Nemuno, o ne tik „nomenklatūros“ siautėjimą, ir desperatiškai „balsuotų kojomis“, pasirenkdamį gyvenimą svetur. □

• Valdas Samonis — National American University, JAV; Vilniaus universitetas, Lietuva.

Humanistas Vytautas Kubilius ir jo epocha

Lapkričio 23 d. sukanka 80 metų nuo literatūros mokslininko, visuomenės veikėjo prof. Vytauto Kubiliaus (1926–2003) gimimo. Lapkričio 23–24 d. Lietuvių literatūros institutas rengia mokslinę konferenciją ir prisiminimų vakarą paminėti šiai datai. Netrukus pasirodys V. Kubiliaus dienoraštis, kurį spaudai parengė, dabar taip pat jau mirusi, jo žmona hab. dr. Janina Žekaitė, ir prisiminimų apie jį knyga. Minėdamas šį talentingą mokslininką, *Draugas* kreipėsi į žymų lituanistą ir V. Kubiliaus bendramintį prof. Vytautą Ambrazą (neseniai baigusį didelę knygą *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*), prašydamas pasidalinti savo prisiminimais apie jį.

Prof. Vytautas Kubilius

– Kokiomis aplinkybėmis teko pažinti Vytautą Kubilių?

– Mes susitikome Kauno Vytauto Didžiojo universitete, kuris tuo metu jau nebesivadino taip – tik Kauno universitetu. Aš įstojau į antrą kursą dėl to, kad į pirmąjį kursą 1947 m. nebuvo priėmimo. Antrajame kurse radau Vytautą Kubilių. Jisai tuomet jau vadovavo universiteto literatūros būreliui. Kalbino ir mane rašyti referatą apie Antano Vaičiulaičio humanizmą. Matot, jis pradėjo nuo humanizmo ir ta kryptimi ėjo toliau. To referato aš neparašiau, kadangi įvykiai pakrypo visai kita linkme – visi, kurie buvo pradėję domėtis literatūros formos dalykais, buvo sukurti, tarp jų – ir aš, o labiausiai Vytautas Kubilius. Buvome kaltinami visokiausiomis ideologinėmis blogybėmis, nes nebuvo nei komjaunuoliai, nei dalyvavome visuomeninėje veikloje. Atstovavom, tuometine frazeologija kalbant, „buržuaziniam humanizmui, beidėjiskumui“. Reikalai pakrypo taip, kad 1948 m. pavasarį mes buvome pašalinti iš universiteto: pirmiausia Vytautas Kubilius, o po to Kazys Grigas, poetė Jūratė Petrauskaitė ir aš. Vytautas Visockas, geras Kubiliaus draugas, spėjo išeiti akademinių atostogų, o Kęstutis Genys, vėliau tapęs žinomu aktorium ir poetu, išbėdėjo į Maskvą, į aktorinio meno institutą, taigi nuo „valymo“ taip pat išsuko. Motyvai įvairūs. Aš buvau kaltinamas „mokslinio proceso dezorganizacija“, o iš tiesų – netikusiomis pažiūromis. Kaltinimų formulės V. Kubiliui neprisimenu, bet turėjo būti kažkas panašaus.

Paskui mūsų su Vytautu keliai išsiskyrė – V. Kubiliui po metų pavyko įstoti į Vilniaus universitetą, o aš, kurį laiką neetatinis vertėju iš prancūzų, vokiečių kalbų dirbęs leidykloje, įstojau į neakivaizdinį skyrių Pedagoginiame institute Vilniuje, kadangi neakivaizdininkų biografijų ne taip „kratė“. Vėliau pereėjau į stacionarinį skyrių

ir 1952 m. institutą baigiau. Su Vytautu vėl susitikome Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Jis jau buvo aspirantas, o aš buvau dar mokslinis bendradarbis. Vėliau ir aš baigiau aspirantūrą. Tik jis nuėjo į literatūrą, o aš pasukau kalbos srutin.

– Tai tas įvykis Kauno universitete turėjo įtakos Jūsų specialybės pasirinkimui?

– Taip, turėjo įtakos. Man buvo aišku, kad literatūros kelias reikalauja tokių kompromisų, kurie man atrodė visai neįmanomi. Institute su Vytautu dirbome kartu ilgą laiką, bet skirtingose srityse: jis literatūros skyriuje, aš – kalbos. Jo persekiojimų istorija tęsėsi: nebuvo patvirtinta jo disertacija, buvo užsipultas dėl straipsnio *Nemuno* žurnale „Talento mįslės“ ir kt. Pabendraudavom. Aš mėgdavau su draugais pakeliauti po kalnus, tai į vieną tokią ekskursiją – į Fedčenkos ledyną Pamyro kalnuose, Tadžikijoje – pakviečiau ir Vytautą, kuriam tai buvo pirmoji tokia kelionė – į netoli 5 km aukščio ledyną. Vytautas pasirodė labai gražiai. Apie tą kelionę aš atskirai esu parašęs greitai išeisiančiai prisiminimų knygai apie V. Kubilių.

– Jūs kartu su Vytautu Kubiliu dalyvavote Sąjūdyje, kūrėte grupę Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Kokios tada buvo mokslininkų nuotaikos?

– 1988 m. Lietuvių kalbos ir literatūros institute sukūrėme Sąjūdžio grupę, kurios iniciatorius ir vėliau pirmininkas buvo V. Kubilius, o aš – jo pavaduotojas. Nebuvo jokių sąrašų, bet didžioji instituto darbuotojų dalis pritarė Sąjūdžio idėjoms, net kai kurie Komunistų partijos nariai. Partijos narių pas mus buvo labai mažai, ir jeigu

bent kiek padoresnį žmogų vadovybei pavykdavo prikalbinti stoti į partiją, mes džiaugdavomės, kadangi žinojome, jog mažiau bus puolimo prieš institutą. Sąjūdžio susirinkimuose dalyvaudavo apyplinė salė, o iš viso institute dirbo apie šimtą žmonių. Sąjūdininkai dalyvavo Aukščiausiosios tarybos – Atkuriamojo seimo rinkimuose kaip agitatoriai, rinkdavo parašus, patys dalyvavo renginiuose ir stengėsi įtraukti kitus. Supratom, kad viskas gali baigtis blogai, kad galim būti apšaukti provokatoriais, kad dėl mūsų veiklos daug žmonių gali būti „susodinti“ ir išvežti. Tokie buvo ir Vytauto Kubiliaus žodžiai: atėjo laikas, reikia mūsų aktyvumo, bet, kuo visa tai baigsis, neaišku.

– Ar tuo metu dar buvo spaudžiami lietuvių literatūros ir kalbos mokslininkai?

– Tuo metu, kada prasidėjo Sąjūdis, jau ryškus spaudimo nebuvo. Tiesa, prieš Vasario 16-ąją buvo atsiųstas Istorijos instituto paskaitininkas, kad jokių būdu niekas nedalyvautų Vasario 16-osios šventime. O po dviejų mėnesių jis tuo klausimu parašė straipsnį jau daug „minkštesnį“. Dėl to mums buvo labai linksma: kad per tokį trumpą laiką pasikeitė Vasario 16-osios interpretacija.

– Kodėl tuo metu reikėjo Piliiečių chartijos?

– 1991 m., tuoj po Sausio 13-osios įvykių, kartu su Vytautu pasirašėme Piliiečių chartijos deklaraciją, kurioje pareiškėme paramą Lietuvos parlamentui ir Vyriausybei. Po pusmečio Piliiečių chartija susibūrė jau kaip visuomeninis judėjimas, kurio tikslas buvo tęsti Sąjūdžio pradėtą visų valstybiškai, pilietišškai mąstančių žmonių vieningą darbą nepriklausomai nuo partinės priklausomybės. Piliiečių chartija buvo nepartinė organizacija,

panaši kaip dabar „Santalka“ ar „Kitas pasirinkimas“. Vytautas Kubilius buvo išrinktas Piliiečių chartijos vadovu. Rūpinomės, kad būtų išsaugoti sovietinio genocido archyvai, buvo sudarytas tų archyvų priežiūros visuomeninis komitetas. LDDP valdymo sąlygomis stengėmės stabdyti kryptį į Rusijos pusę, išlaikyti Vakarų kryptį. Skelbėm straipsnius, deklaracijas dėl piliiečių teisių pažeidimų grąžinant nuosavybę. Ir visur čia *spiritus movens* buvo Vytautas Kubilius.

Chartija veikė per piliiečių klubus, kurių atstovai rinko Chartijos tarybą, kelis kartus per mėnesį rengusią susirinkimus ir įvairių dalykų svarstymą, vizitus pas tuometinius valstybės vadovus. Prisimenu aktualią tuomet tranzito per Lietuvą problemą. Chartija stengėsi kišti savo trigrašį visais atvejais, kur tik buvo pagrindinės kolizijos. Masinių mitingų nebuvo. Chartijos susirinkimuose galėjo kalbėti visi. Pasitaikydavo ir labai radikalių kalbų. Ir čia labai derėjo Vytauto charakteris, jo mokėjimas išlyginti, ne aštrinti situaciją. Jis niekad griežtai nešnekėdavo, apie labai kietus dalykus jis sugebėdavo pasakyti taip minkštai, kad niekam negalėjo kelti jokio priešikumo. Tai jam charakteringas bruožas: minties tvirtumas ir kartu sugebėjimas rasti labai priimtina, natūralią formą.

– Ar visuomenininkas ir literatūros mokslininkas V. Kubilius buvo tas pats žmogus?

– Tas pats. Būtent tai, kas charakteringa jo literatūriniam darbams, – humanizmas, ramus ir kartu tvirtas minties raiškos būdas, – buvo būdingas ir visuomeninėje veikloje.

– V. Kubilius buvo aktyvus Sąjūdžio laikais. Ar visuomeninis aktyvumas buvo būdinga jo asmenybei? Pvz., sovietiniais laikais.

– Sovietiniais laikais – jokio aktyvumo. Ir apskritai Vytauto charakteriui toks aktyvumas nebuvo būdingas. Jis nebuvo šauklys, o darbininkas. Jis dirbo tą darbą, kurį jautė esant reikalingą. Kartu buvome išrinkti į Sąjūdžio seimo tarybą, kur dar buvo ir prof. J. Juzeliūnas, kun. V. Aliulis ir kt. Tai buvo to „baisiojo trečiojo Sąjūdžio“ taryba. Vytautas Kubilius, kaip ir visur kitur, buvo už nuosaikų, ir, sakyčiau, humanistinį požiūrį į visuomenę rūpimus dalykus. Stengėmės švelninti Sąjūdžio viduje išsyrškėjusius prieštaravimus tarp vadovų ir vadinamųjų „centristų“, esame tuo

Prof. A. Ambrasas su studentėmis.

klausimu padarę porą pareiškimų. Stengėmės vienyti visus valstybiškai mąstančius inteligentus, rasti bendrą kalbą su liberalais – Vytauto Radžvilo grupe. Vienu metu jau buvome priartėję prie bendrų pozicijų, lyg ir buvo rasta bendra kalba, bet iki sutarimo taip ir nepriejome.

Piliiečių chartija nebuvo masinė organizacija, tai iš esmės buvo inteligentų sambūris, kuriame buvo keli šimtai narių. (Pvz., į Chartiją įsirašė bent 50–60 Lietuvių kalbos ir literatūros bendradarbių – daugiau negu dalyvaudavo Sąjūdyje.) Susirinkimai vykdavo pilnoje salėje, kurioje tilpo gal 100 žmonių. Narių buvo daug, bet aktyvių narių – ne ypač. Labai aktyvus buvo Donatas Katkus, kuris organizavo menininkų klubus. Tai jau buvo kitokio būdo žmogus – organizatorius. Ilgainiui Piliiečių chartija nusilpo ir paskutiniaisiais metais Vytautui teko tempti ją kaip sunkią naštą. Buvo prasidėjęs naujas valstybės gyvenimo tarpsnis. Aktyviausiai Piliiečių chartija veikė 1992 – 1996 m., kada reikėjo opozicijos, ir opozicijos nepartinės, atstovaujančios visoms visuomenės grupėms.

– Ar pasisėkė suburti visas sroves?

– Visos srovės nesusijungė. Liberalų pritraukti mums iki galo nepavyko. Jeigu V. Radžvilas tada būtų laikęsis šiandieninės savo linijos, būtume sutarę. Tasyk liberalai laikėsi požiūrio, kad valstybė nėra vertybė, svarbiausia – asmens laisvė ir asmens teisės. Piliiečių chartijos požiūriu, piliečio teisės ir pareigos – neatsiejamos. Yra pareiga savo kraštui, valstybei. Būtent dėl to mes su Liberalų

sajunga negalėjome rasti bendros kalbos. V. Kubilius dalyvaudavo jų susirinkimuose, stengėsi pritraukti jų kuo daugiau, nes atrodė, kad liberalai visiškai mums tinka, bet pasisėkė pritraukti tik atskirus žmones. LDDP žmonių nebuvo, nes Chartija oponavo LDDP valdžiai. Piliiečių chartija vienišo maždaug sąjūdinės krypties žmones. Valdžios Chartija, žinoma, nebuvo mylima.

Dabar klostosi panaši situacija, kai vėl reikia platesnės visuomenės dalyvavimo. Manau, kad „Santalka“ ir „Kitas pasirinkimas“ atsirado laiku, nes Sąjūdžio žydėjimo metai praėjo, o Piliiečių chartijos nebėra.

– Kaip Jūs apibūdintumėte šiandieninę situaciją, kodėl reikia visuomenės įsikišimo? Kas valstybėje vėl blogai?

– Nepasitikėjimas partijomis. Matot, koks žemas partijų vertinimas! Visuomenės dauguma – nepartinė. Todėl turi skambėti visuomenės balsas. Tam buvo reikalinga ir Piliiečių chartija. Didžiausias pavojus dabar yra tautos išsivaikščiėjimas. Ką reikia daryti, kad to išvengtume? Yra keletas dalykų: žmogus nesijaučia saugus ir gerbiamas, valdžia nėra žmogaus draugas, dideli prieštaravimai tarp labai gero ir labai blogo gyvenimo, nėra teismų kontrolės ir kt. Ar normalu, kad valdžios įstaigoje dirbdamas pareigūnas tampa milijonierium?! Nėra strategijos, kaip išvengti tokių prieštaravimų, kad žmonėms nesinorėtų bėgti iš savo krašto.

Dėkojame už pokalbį.

Kalbėjosi Audronė V. Škiudaitė

Hab. dr. Vytautas Kubilius ir hab. dr. Janina Žekaitė su vaikais.

Tilžės aktas

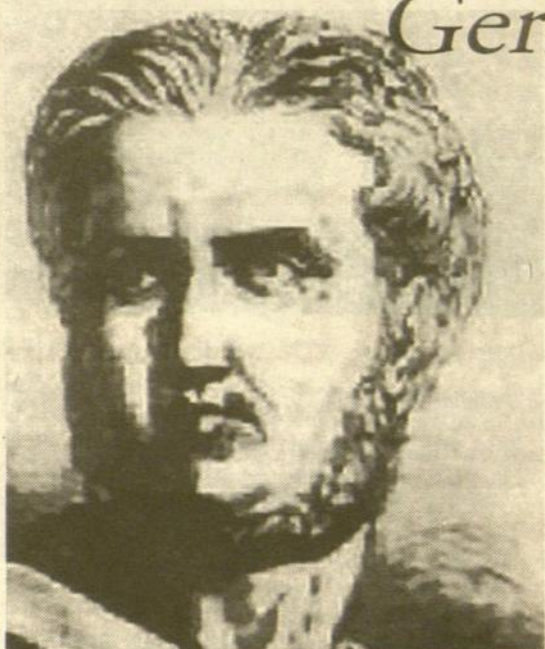
Atkelta iš 2 psl.

mokslinių konferencijų, rengiamų nuo 1992 metų Klaipėdos apskrities viešojoje bibliotekoje, vėliau Klaipėdos universitete, rengiami miesto minėjimai. Pernai (2005) toks minėjimas buvo surengtas Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje, pranešimą skaitė Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto direktorė dr. Silva Pocyte. Šiemet minėjimą muziejus rengia kartu su universitetu. Visų naujųjų tradicijų didžioji puoselėtoja yra lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ ilgametė seimelio pirmininkė, dabar vicepirmininkė Rūta Kekštaitė-Maciūnienė. Ji kilusi iš Brožaičių-Zaunių giminės, kupina mažlietuvių dvasinės stiprybės, tolerancijos. Iš jos visi mokomės. □

Prof. habil. dr. Helmutas Arnašius ir rašytoja Edita Barauskienė lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ susiję Kintuose, 2003. (Autoriaus nuotrauka)

Germanų ir aisčių (baltų) gentys romėnų istoriko Tacito veikale *Germania*

DR. EDMUNDAS REMYS

Tacitus

Pagal turimus duomenis, nėra visiškai aišku, kada gimė ir mirė romėnų rašytojas bei istorikas Publius arba Gaius Cornelius Tacitus. Spėjama, kad jis gimė apie 56 m. po Kr. vienoje provincijos aristokratų šeimoje ir mirė apie 120 m. po Kr. Taip pat nėra tikrai nustatyta, kur Tacitus buvo gimęs.

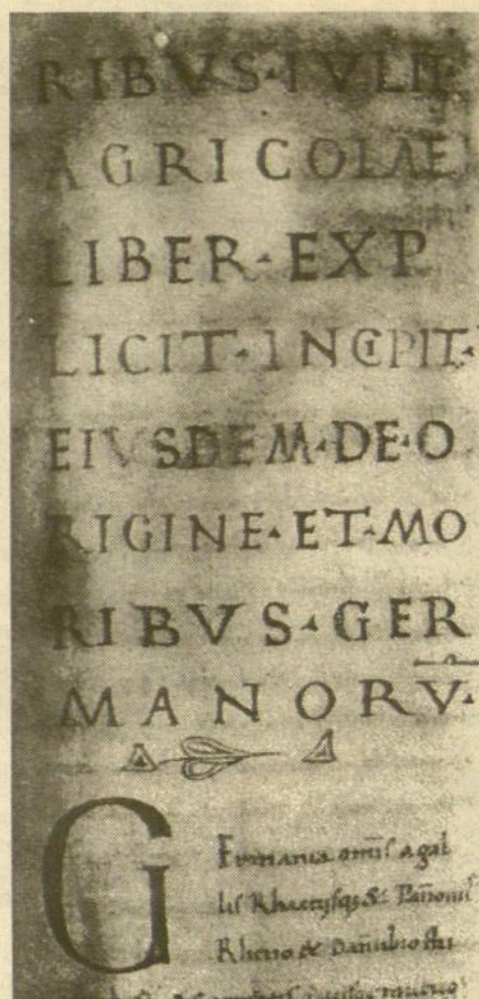
Jo gimimo vieta buvo arba šiaurės Italijoje, romėnų provincijoje Gallia Narbonensis, dabartinėje pietų Prancūzijoje, arba Hispanijoje, Iberijos pusiasalyje. Iberai buvo Pirėnų pusiasalio senosios gentys.

Taip pat trūksta smulkesnių žinių apie jo gyvenimą. Tai, ką mes zinome, randama retai paminėtose žiniose arba veikaluose bei laiškuose, parašytuose jo draugo Plinio Jaunesnio (c. 63 m. — 113 m. po Kr.), buvusio senovės Romos advokato, rašytojo ir fiziko.

CORNELII TACITI DE ORIGINE SITV MORIBVS

AC POPVLIS GERMANORVM LIBER INCIPIT

Germania omnis a gallis p̄teritisq; et p̄nominis Rheno et danubio flumib; a sarmatis d̄cis. q̄ m̄oruo metu aut m̄orib; separat; coet̄ra oceanus am̄bit; l̄to s̄ sinus et īsularū im̄sa sp̄cia cōplect̄s nup̄ coct̄is q̄busd̄a gētib; ac regib; q̄s bellum ap̄uit. Rhonus p̄terit̄ capū alpū īacces̄so ac p̄cip̄i uer̄t̄ r̄et̄us modico flexu īccidēt̄ uer̄sus septētr̄ionali ocean̄o miscet̄ur. Danubi; molli et clem̄t̄ ed̄ico m̄or̄s Arbore uero effusus pluri; populos adit. donec ī p̄or̄icū mare s̄ax̄ m̄e -

Yra užrašas iš Mylasa Turkijos, kuris patiekia mums bent vieną neabejotiną faktą apie jo gyvenimą. Užrašė rašoma, kad Tacitus buvo romėnų Azijos provincijos gubernatoriumi vakarų Anatolijoje tarp 112 m. ir 113 m. po Kr. Tacitus buvo vienas žymiausių bei svarbiausių senovės Romos istorikų.

Tacitus palaiko graikų – romėnų istorinių rašytojų tradicijas, pagal kurias veikalų tikslas yra skleisti moralinius įsitikinimus ir kartu išaiškinti istorinius faktus.

Romoje jis studijavo retoriką, įskaitant Ciceroną (Marcus Tullius Cicero – c. 106 – 43 pr. Kr.). Galbūt Tacitus rašė retorinius traktatus, bestudijuodamas Romoje. Jis taip pat buvo oratorius, advokatas, konsulas (Romos magistrato narys, išrinktas vienam terminui) ir senatorius, be to, pasižymėjęs valdžios ir visuomenės tarnautojas.

Dirbdamas Romos valdžioje, Tacitus pasiūnė proga stebėti ir įvertinti imperatorių valdymą, kuris sudarė jo istorinių veikalų pagrindą. Tacitus buvo aštrus Romos imperijos kritikas, nes, kaip jis tvirtina, imperatoriai buvo atakingi dėl bendros moralės pablogėjimo bei romėnų politinių laisvių nykimo.

Jo du žinomiausi veikalai – *Annales* (metraščiai) ir *Historiae* (istorijos, istoriniai įvykiai). *Annales* apibūdina Romos valdžią Tiberio, Claudio ir Nerono valdymo laikais. Veikalas *Historiae* apima Romos istoriją nuo Augusto (63 m. pr. Kr. – 14 m. po Kr.) mirties iki 96 m. po Kr.

Mažesnieji veikalai yra *Dialogue on Orators*, retorikos diskusija Cicero stiliaus, ir trumpas traktatas *Germania* (*De origine et situ Germanorum* – apie germanų gentių kilmę ir gyvenvietes), kuris aprašo įvairias germanų tautas, jų būdingas savybes bei papročius. *Germania* yra etnografinė monografija, t.y. didesnis atskiras mokslo darbas apie gentis ir tautas, kurios gyveno į rytus ir į šiaurę Reino ir Dunojaus upių už Romos imperijos ribų.

Mums yra įdomu, kad Tacitus savo etnografijos veikale mini Pabaltijo gyventojus, kuriuos vadina aisčiais. Čia aisčių gentys pirmą sykį pasirodo istorijos dokumentuose. Etnografija turėjo ilgą ir pasižymėjusį palikimą klasikinėje literatūroje. Savo veikaluose Tacitus palaiko tą tradiciją, pradėtą antikinių autorių nuo Herodotus (484 – c. 425 pr. Kr.) iki Julijaus Cezario (100 – 44 pr. Kr.).

Germanų gentys

Savo monografijoje Tacitus rašo apie skirtingas germanų gentis, gyvenančias už Romos imperijos. *Germania* pirmiausia bendrais bruožais aprašo germanų gyventojus ir jų kraštus. Jis toliau išvardina ir aprašo atskiras gentis, kurios gyvena Germanijoje, pradedant arčiausiais germanų kraštais ir baigiant Baltijos pakrantėse gyvenančiais aisčiais.

Knyga nagrinėja germanų kultūras ir gyvenimo būdą Europoje senovės laikais. Tacitus aprašo jų tradicijas, religiją, kasdieninį gyvenimą, aprangą, laidotuves, dievus, ginklus, klimatą, papročius ir t.t. Jis pabrėžia jų moralinį gyvenimo būdą, jų šeimyninį gyvenimą, ištikimą, atvirą bei nuoširdų charakterį, drąsumą kovose ir meilę laisvei.

Tacitus čia teigia, kad germanų tautos jam yra doros ir kilnios, o Roma – moraliai sugadinta ir nusmukusi.

**Jie taip pat aplaksto jūrą
beieškant gintaro. Jie vieninteliai
žmonės, kurie renka gintarą.**

Aisčiai

Tacitus savo veikale *Germania* mini aisčius, kurie gyvena šiaurės rytuose nuo germanų genčių. Jie renka gintarą Baltijos pakrantėse. Aisčių gentys tikriausiai buvo baltai, priklausantys indoeuropiečių etninei grupei. Baltus sudaro senovės prūsai, lietuviai, latgaliai, kuršiai, žiemgaliai ir kitos gentys. Iš visų aisčių kilčių ir jų kalbų, tik lietuviai ir latviai išliko.

Senieji prūsai gyveno prie pietinio Baltijos jūros kranto, nuo Vyslos upės pietvakariuose iki Nemuno šiaurės rytuose. Senieji prūsai išmirė, buvo asimiliuoti vokiečių 18-ojo šimtmečio pradžioje. Prūsų gentys buvo sūduviai – jotvingiai, skalviai, galindai, pamedėnai, sembai. Jie kalbėjo atskirais senųjų prūsų kalbos dialektais. Nė viena kalba iš šių vakarų baltų genčių neišliko, visos yra išnykusios.

Mes daugiau žinome apie senųjų prūsų kalbą, kuri visai išnyko 18-ojo šimt. pradžioje, nes yra išlikę keletas prūsų kalba parašytų tekstų. 16-ame šimt. buvo daug prūsų, kurie dar mokėjo savo kalbą. Seniausias mums žinomas tekstas senąja prūsų kalba yra vadinamoji Bazelio nuotrupa, atrasta maždaug 1360 m. Ši epigrama buvo parašyta vieno lotynų rankraščio Baselio universiteto bibliotekoje parašėte.

Kitas senas ir svarbus prūsų kalbos paminklas yra Elbingo žodynėlis. Žodynėlis buvo nurašytas nuo ankstyvesnio nuorašo apie 1400 m. Antrą trumpesnį žodynėlį sudarė Simon Grunau tarp 1510 ir 1529 m. Galbūt svarbiausi paminklai yra trys išspausdinti Martyno Liuterio katekizmai, kuriuos išleido Hans Weinreich, Königsberge. Pirmieji du katekizmai buvo išleisti 1545 m. Trečiasis, žinomas kaip *Enchiridion*, buvo išverstas vokiečių kunigo Abel Will ir išspausdintas 1561 m. Prūsų kalba, buvusi labai senovinė (dar senesnė už lietuvių), pagaliau pradėjo nykti. 17-ojo šimt. pabaigoje liko mažai žmonių, kurie dar galėjo suprasti prūsiškai, o 18-ojo šimt. pradžioje neliko nė vieno.

Latgaliai gyveno Dauguvos dešiniajame krante ir yra latvių pamatas. Rytų baltų tauta – kuršiai, gyveno prie Baltijos. 16-ame a. jie susiliejo su žemaičiais ir latviais.

Žiemgaliai, irgi rytų baltų gentis, gyvenusi maždaug Mūšos ir Lielupės upynuose.

Sūduvių – jotvingių gentys, artimos seniesiems prūsams, gyveno Šešupės aukštupio baseine. Jos buvo asimiliuotos lietuvių ir slavų, pradedant 16 a.

Skalviai, baltų gentis, gyvenusi Šešupės ir Nemuno žemupyje.

Baltų gentis galindai gyveno vakariniame ir rytiniame baltų paribyje.

Pamedėnai buvo viena senųjų prūsų genčių, gyvenusi prie Vyslos.

Sembai taip pat buvo prūsų gentis, gyvenusi Sembos pusiasalyje.

Paziūrėkime dabar, ką Tacitus pats sako apie aisčius. Savo veikale *Germania*, 45-tam skyriuje Tacitus rašo, kad „į rytus palei 'Suebi' jūros krantą randame aisčių gentis (Aestiorum gentes), kurių papročiai ir bendra išvaizda panašios į 'Suebi'. Aisčių kalba yra artima britų (keltų) kalbai”.

Aisčiai jau nuo seno gyveno Baltijos pakrantėse tarp Vyslos ir Dauguvos upių iki dabartinės Esijos. Aisčiai buvo baltai, t.y. senieji prūsai, lietuviai, latviai ir kitos jau paminėtos tautos. Į šiaurę nuo baltų genčių gyveno Baltijos finougrų gentys, o į pietus – slavų tautos.

O dėl aisčių kalbos, tai galima išskirti tris aisčių kilčių grupes. Senieji prūsai, vadinamoji vakarų kilčių grupė, ir lietuvių bei latvių tautos – rytų kilčių grupės. Visos aisčių kiltys gyveno nuošaliame krašte palei Baltijos jūrą. Panaši buvo jų kultūra ir religija. Visi garbino gamtą, visa gamta buvo pilna dievybių.

Tacitus laikais romėnai vadino Baltijos jūrą „Mare Suebicum”. „Suebi” gentys buvo Elbės germanų kiltys, kilusios nuo Baltijos jūros. Tacitus vadina visas Elbės germanų tautas „Suebi”. „Suebi” buvo germaniškų tautų sąjunga, užėmusi plačius žemės plotus Germanijoje. Jie buvo

susivieniję, kad galėtų geriau ir lengviau apsiginti nuo priešų. Jų teritorija plito nuo Vyslos iki Elbės upės, palei Reiną iki Dunojaus.

Idomu, kad 5-ojo šimtmečio pradžioje „Suebi” tauta įsikūrė Iberijos pusiasalio šiaurės vakarų srityje ir įsteigė Romos imperijoje pirmą germanų katalikų karalystę, kuri gyvavo iki 6-ojo šimtmečio pabaigos. Maždaug nuo 500 m. po Kr. „Suebi” jau rašoma „Suabi” (vok. Schwaben).

Aisčių ir keltų (britų) kalbos nėra tokios artimos, kaip Tacitus čia rašo. Jas galima palyginti ne dėl to, kad jų kalbos yra giminingos, bet dėl to, kad jos yra kilusios iš indoeuropiečių kalbų šeimos. Artimos giminytės tarp aisčių ir britų (keltų) kalbų kaip Tacitus galvojo, nėra. Keltų gentys gyveno Britanijoje prieš anglosaksų atėjimą.

Airijoje ir Škotijoje žmonės dar kalba keltų šakos kalbomis. Pavyzdžiui, galų kalba priklausė keltų šakai, taip pat ir bretonų kalba. Iš galų kalbos išsivystė prancūzų ir italų kalbos. Aisčiai buvo baltai, ne germanai ar keltai. Tarp kitko, romėnai vadino keltus „Galli”, o graikai „Galatai”

gino miežius, kviečius, rugius, daržoves ir vaisius. Jie taip pat veisė gyvulius: arklius, karves, ožkas, avis, kiaules ir t.t. Medžioklė ir žvejyba taip pat buvo svarbūs pragyvenimo šaltiniai.

Tęsiant savo tvirtinimus apie aisčius, Tacitus rašo: „Jie taip pat aplaksto jūrą beieškant gintarą. Jie vieninteliai žmonės, kurie renka gintarą, kurį vadina glesum (stiklas). Jie suranda gintarą negiliam vandenyje arba ant paties kranto”.

Čia Tacitus mini baltų gentis, rinkusias gintarą Baltijos jūros pakrantėse. Tacitus gintarui vartoja žodį „glesum”. Neaišku, ar „glesum” yra germaniškas žodis (vok. „Glas”), ar senųjų prūsų kalbos terminas.

Idomu, ką Tacitus toliau sako apie prekybą gintaru. „Būdami barbarai, jie nėra ištyrę ir nesistengia sužinoti bei suprasti, iš kur atsiranda gintaras”. Pasak Tacito, „aisčiai patys neturi jokios naudos iš gintaro jo nenaudoja, jiems patiems gintaras nereikalingas. Užtat jie gintarą renka ir parduoda neišdirbtą, neapdailintą romė-

arba „Keltai”. Žodis keltai reiškia barbarai.

Tacitus toliau rašo: „Jie garbina dievų motiną. Jie nešioja šernų statulas arba atvaizdus – jų religinius simbolius. Šitos statulos tarnauja deivės garbintojams kaip apsauga, be ginklų, nuo pavojaus ar žalos, net nuo jų priešų. Jie retai naudoja geležinius ginklus, žymiai dažniau vartoja medinius vėzdus”.

Aisčių pagoniškos religijos pagrindas buvo gamtos paslaptys. Ažuolas jiems buvo vertas didžiausios pagarbos. Taip pat šventi šaltiniai, akmenys ir šventoji ugnis.

Daugybė dievybių bei dvasių saugojo gamtą, būtent miško tėvas, motina žemė ir pan. Tacitus sako, kad aisčiai garbina „dievų motiną”. Svarbiausia moteriška dievybė tarp aisčių buvo motina žemė. Gal Tacitus paminėta dievų motina yra motina žemė? Kitos dievybės buvo pievų arba laukų motina ir sniego motina.

Tacitus teigia, kad aisčiai „atkakliai kultivuoja javus ir vaismedžius skirtingai nuo germanų tautų, kurios pasižymi savo tinginyste”. Tad anot Tacitus, aisčiai buvo geri ūkininkai.

Pagrindiniai aisčių genčių pragyvenimo šaltiniai buvo žemdirbystė bei gyvulininkystė. Au-

nams už gerą kainą”.

Aisčiai išvystė svarbią prekybą su Romos imperija ir turėjo gerus su ja ryšius. Romėnų pirkliai ilgu ir sunkiu keliu keliaudavo į šiaurės kraštus pirkti gintarą. Senovės gintaro prekyba dokumentuoja istorinį ryšį tarp baltų genčių ir Viduržemio jūros pasaulio. Intensyvi gintaro prekyba vyko su Romos imperija ir jos kolonijomis gintaro keliu. Romėnai, graikai ir kiti labai vertino gintarą, iš kurio buvo gaminami papuošalai.

Šis gintaro kelias buvo senovės prekybos maršrutas, gintaro ir kitų prekių pervežimo priemonė. Šimtmečiais gintaro kelias ėjo iš Europos į Aziją ir upėmis prekyba siekė net tolimuosius Rytus bei Viduržemio pajūrio kraštus. Gintaras taip pat buvo gabentas nuo Šiaurės jūros bei Baltijos per Vyslos ir Dniepro upes iki Italijos, Graikijos, Juodosios jūros ir Egipto. Aisčiai prekiaavo net su Bizantija.

Gintaras buvo labai svarbi eksportinė prekė. Romoje jau iš senų laikų buvo brangintas Pabaltijo gintaras. Dėl to romėnams ir buvo idomu sužinoti, kas gyvena už germanų ir slavų, anapus Romos imperijos. □

Dr. V. Černiaus knygos sutiktuvės

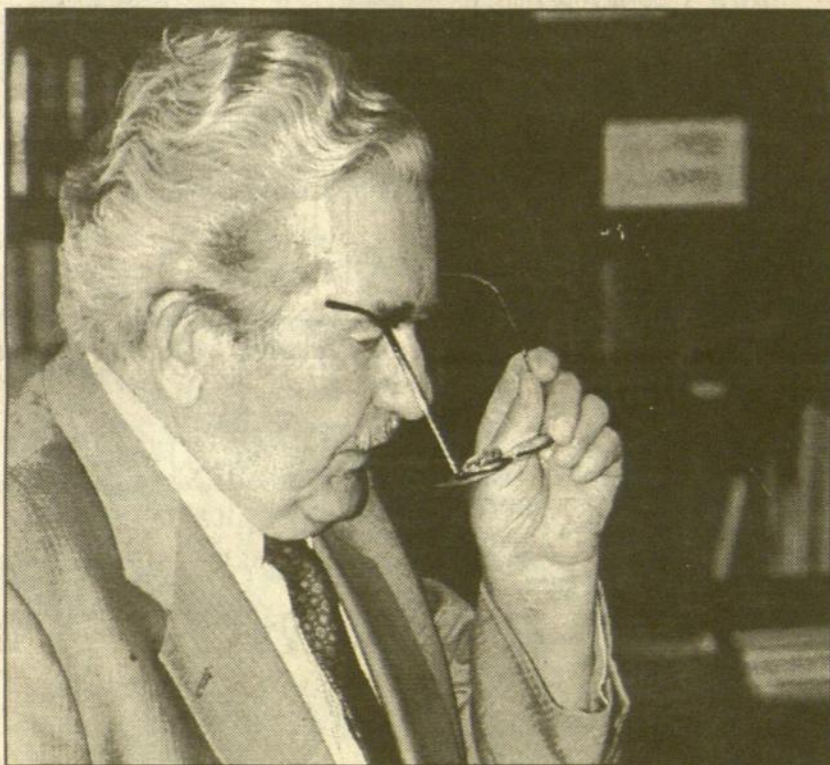
ALDONA RASTENYTĖ

Rudeniška nuotaika ir spalvingais saulėgražų žiedais išpuoštoje Philadelphijos Lietuvių kultūros centro salėje rugsėjo 16 dieną susirinko nemažas literatūros mėgėjų būrys išgirsti apie dr. Vytauto Černiaus neseniai išleistą knygą *Žmogaus vystymosi kelias*.

Kultūros centro pirmininkė Danutė Surdėnienė, atidarydama pobūvį, trumpai apžvelgė centro veiklą ir supažindino su šios dienos prelegentu rašytoju Vytautu Volertu, kuris jau daug kartų Philadelphijos lietuvių džiugino savo iškalba, nušviendamas vieną ar kitą temą. Šį kartą, kalbėdamas apie *Žmogaus vystymosi kelią*, jis nuotaikingai šmaikštavo, kad dauguma šios knygos pastraipų jau jam ir kitiems, peržengusiems amžiaus vidurkį, nebepritaikoma, kadangi, pagal autoriaus išdėsty-

Philadelphijoje, Lietuvių kultūros centre, š.m. rugsėjo 16 d. vykusio renginio programos dalyviai. Iš kairės: Dalia Jakienė, Danutė Surdėnienė, Vytautas Volertas, Aldona Page, Jurgita Pociūtė.

Rašytojas Vytautas Volertas aptaria dr. V. Černiaus knygą *Žmogaus vystymosi kelias*.

Apie rašyt. Antaną Vaičiulaitį jo 100 metų gimimo paminėjime kalbėjo Dalia Jakienė.

mus, didysis žmogaus brendimas ir vystymasis įvyksta iki maždaug 30 metų amžiaus. Apibūdines charakteringiausias jaunimo bruožus, jam bręstant ir ieškant pritaipimo visuomenėje ir bendruomenėje, iškėlė daug įdomių pavyzdžių. Autoriaus suminėti gausūs vėliausi moksliniai tyrimai ir pastebėjimai, auklėjant

jaunimą, sukėlė kai kurių nustebimą. Buvo sulaukta nemažai diskusijų, nagrinėjant knygoje pateiktas mintis apie religiją, gyvenimo būdą ir discipliną. Čia Vytautas Volertas meistriškai ir su smagia nuotaika įtraukė publiką pasidalinti mintimis ir pasisakymais. Dauguma apsilankusių visiškai sutiko su gana optimistišku autoriaus baigiamuoju sakiniu, kad nepaisant įvairių problemų, nesėkmių ir dažnai pesimistiškos atmosferos, „Gyvenimas skirtas gyventi“.

Po Vytauto Volerto pranešimo vyko rašytojo Antano Vaičiulaičio 100 metų gimimo sukaktis. Jo gyvenimą įdomiai apibūdino Dalia Jakienė, taip pat paskaitydama ir jo kūrybą. Ypač jautrus ir lyriškas buvo jos perskaitytas eilėraštis „Pieva“, kuriame atsispindėjo Vaičiulaičio meilė lietuviškai gamtai ir tėviškei. Eilėraštis laikomas Antano Vaičiulaičio dvasiniu testamentu. Publika Vaičiulaičio prisiminimą palydėjo aplo-dysmentais.

Užbaigiant oficialiąją dalį, buvo spontaniškai paminėtas dar vienas

gimtadienis. Tai buvo Jurgitos Pociūtės jaunatviško gimtadienio sukaktis, jai buvo įteikta gėlių puokštė ir išreikšta padėka už jos energingą darbo įnašą Kultūros centre.

Po programos žmonės dar ilgai nesiskirstė ir tęsė savo diskusijas mažuose būreliuose, o dr. Černiaus knygos labai greitai pranyko nuo lentynų – jos buvo visos išpirktos. Čia tenka paminėti, kad šią vasarą buvo daug darbo įdėta atnaujinant Kultūros centro patalpas, ypatingai malonu buvo matyti naujai sutvarkytą ir

tinkamai surūšiuotą lietuvišką biblioteką, kas suteikia puikią progą pasinaudoti gausia čia laikoma lietuviška literatūra. Šį rudenį numatyta užbaigti ir jaunimo skaityklai skirtą kambarį.

Philadelphijos lietuviai pageidavo daugiau kultūrinių šeštadienio vakarų, aptariant įvairias temas, pristatant dabartinius ir praeities rašytojus bei nagrinėjant jų kūrinius. Philadelphijos Lietuvių kultūros centras visus kviečia dažniau apsilankyti jo jaukiose patalpose. □

ANATOLIJUS KAIRYS

PELENĖ

Sonetas

Dabar tu sužeista, verki iš skausmo,
Tėvų šalele, mano Lietuva –
Aš juoko negirdžiu, nei rimto džiaugsmo,
Esi našlaitė vargui palikta.

Ant Vilniaus kalno nebestaugia vilkas,
O Gedimino pilys tik sapnuos –
Nors tavo galvą kartais dengia šilkas,
Bet kas tave iš vargo išvaduos?

Tave paliko seserys ir broliai,
Esi vienui viena, be ateities,
Gyvenimas lyg pasaka nutolo,
Ir nuskriausta ir užmiršta jauties.

Tikėk, Pelene, Princas tuoj atjos
Ir sugrąžins tau sostą Lietuvos.